

KIMYO FANI O'QITUVCHILARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH

Qurbonova Muattar Erkinovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi PhD

Abdulaxatova Manzura Akramjonovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak kimyo fani mutaxassislarini kasbiy kompetentligini shakllantirish masalalari yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Kimyo, mutaxassis, oliy ta'lim, kasbiy-texnologik, modellashtirish, malabalar, xususiyatlar, tadqiqotlar o'tkazish.

Jahonda bo'lajak mutaxassislarni kasbiy tayyorlashning muhim yo'nalishi sifatida variativlik potentsialini rivojlantirishning didaktik shart-sharoitlarini takomillashtirish, klaster yondashuvi asosida ta'lim mazmunini innovatsion tashkil etishning mutaxassis asoslarini ishlab chiqish, ayniqsa, muhim dolzarblik kasb etmoqda. Ayniqsa, talabalarning kasbiy qobiliyatini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirish, pprofessionallikni pedagogik jarayonda namoyon bo'lishiga ta'sir ko'rsatuvchi ijtimoiy omillarni aniqlashtirish, kasbiy yo'nalganlik diagnostikasini amalga oshirish va talabalarning individual-kasbiy-intellektual xususiyatlarini o'rganishga doir qator ilmiy loyihalar amalga oshirilmogda. Shu jumladan, "Kimyo" fani mazmunini zamonaviy bilimlar bilan boyitishning metodik tizimini takomillashtirish, oliy ta'lim jarayonida kasbiy-texnologik variativlikni rivojlantirishning didaktik shart-sharoitlarini ishlab chiqishga doir qator ilmiy izlanishlar olib borilmogda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari, Qarorlari va Vazirlar Mahkamasining Qarorlari hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi. Misol uchun

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida", 2018-yil 5-sentyabrdagi PF-5538-son "Xalq ta'limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida", 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida", 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-son "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" farmonlari, 2020-yil 12-avgustdagi PQ-4805-son "Kimyo va biologiya yo'nalishlarida uzluksiz ta'lim sifatini va ilm-fan natijadorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori, Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 14-apreldagi 213-son "Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" Qarori hamda mazkur faoliyatga

tegishli boshqa me'yoriy-xuquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda muayyan darajada xizmat qiladi.

Talabalar zamonaviy jamiyatning eng ilg'or qismi. Ular tanlagan kasbi bo'yicha chuqur bilim olib, kelgusi pedagogik faoliyatga tayyorlanadi. Ularni kasbiy kompetentligini shakllantirishni shartli ravishda uch davrga bo'lish mumkin. Birinchi davr-talabalikkacha bo'lgan davr. Bu bevosita maktab davrini qamrab oladi. Unda o'quvchilar fan o'qituvchisining kasbiy mahoratini baholaydi va o'zlari ham bevosita kelgusida o'qituvchilik kasbini tanlash bilan bog'liq tayyorgarlik ishlarini olib boradi. Bu bosqichda o'qituvchining kasbini yaxshi bilishi, nutqi, tashqi ko'rinishi, pedagogik muomala madaniyati o'quvchilarga namuna, etalon bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, bu davrda, ayniqsa o'rta va yuqori sinflarda bolalarga, butun insoniyatga mehr-muhabbat shakllanadi va pedagogik kasbni tanlashga chuqur poydevor qo'yiladi. O'z kasbi orqali insoniyatga, Vatanga xizmat qilish, yosh avlodni tarbiyalashda ishtirok etish motivlari yuqori bo'ladi.

O'quvchilar o'qituvchilarga yaqindan yordam berish, ular bilan jamoa bo'lib shakllanish istagi barqarorlashadi. Bunday o'quvchilarga o'z vaqtida yordam berish, o'qituvchi kasbi uchun dastlabki zarur bo'lgan nazariy va amaliy bilimlarni berish, ularga maxsus adabiyotlarni tavsiya etish muhim. Shuningdek, bu davrda kasbga yo'naltirish uchun jismoniy tarbiya o'qituvchisi faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'yicha ish olib borish kerak. Bunda ma'lum sport turiga ixtisoslashuv, umumiy jismoniy tayyorgarlikni muntazam oshirib borish, mamlakatda jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan asosiy islohatlar va ularning mazmuni, jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari tayyorlaydigan oliy ta'lim muassasalari va ularga o'qishga kirish sinovlari (testlar) haqi da to'liq ma'lumot, bozor iqtisodiyoti sharoitida jismoniy tarbiya va sport bo'yicha tadbirkorlik qilish, sportda rag'batlantirish kabi masalalar muhim ahamiyat kasb etadi. Qisqasi, o'quvchilar maktab davridanoq jismoniy tarbiya o'qituvchisi kasbiga yo'naltiriladi. Bu davr kamida 5-6 yilni o'z ichiga olishi kerak.

Ikkinchi davr- oliy ta'lim muassasasida o'qish davri. Bu davr ham o'z xususiyatlariga ega. O'quvchilar o'zlari tanlagan oliy ta'lim muassasasi to'g'risida oldindan ma'lumotga ega bo'ladi. Kasbga yo'naltirish maqsadida tashkil etilgan tadbirlar orqali ular tanlagan oliy ta'lim muassasasiga bir-necha bor kelib, undagi o'quv-tarbiya jarayoni bilan qisman tanishadi. Bu yerda ular o'ziga va kelgusi tanlagan kasblariga oid bilimlarini yanada oshiradi. Talabalar o'rtasida olib borilgan tajribalar shuni ko'rsatadiki, har bir talaba birinchi olti oylik davrida o'ziga xos qiyinchiliklarga duch keladi. Yangi tartib-qoidalar, yangi kun tartibi talabalardan jarayonga moslashish bilan bog'liq turli muammolarni keltirib chiqaradi. Kasbini ongli tanlagan va yaxshi tayyorgarlik ko'rgan talabalar bu davrdan osonlik bilan o'tadi. Aksincha, kasbni tavakkal tanlagan talabalar ko'plab qiyinchiliklarga duch keladi va ularni jarayonga moslashishi uzoq vaqt talab qiladi, ayrim talabalar o'qishni tashlab ketishiga majbur bo'ladi. Kam bo'lsada bu holatlar maktabda kimyo fani o'qituvchisi kasbi bo'yicha yetarli darajada kasbiy targ'ibot ishlari olib borilmaganligidan dalolat beradi.

Kimyo yo'nalishi talabalari o'quv yillari davomida, o'quv reja bo'yicha 50 ga yaqin fanlarni o'zlashtirish belgilab qo'yilgan. Bunda ijtimoiy gumanitar fanlar, umumkasbiy fanlar va mutaxassilik fanlari alohida o'rin tutadi. Oliy ta'lim muassasalarining o'z faoliyatlarini mustaqil tashkil qilish bo'yicha imtiyozlari o'quv rejasidagi fanlarni majburiy va tanlov fanlarga bo'lib, tanlov fanlar bugungi kunda eng dolzarb bo'lgan fan yo'nalishlari va ularni o'rganishga bo'lgan ehtiyojlarni hisobga olib rejalashtirmoqda. Bu xorijda ko'p yillar oldin keng joriy qilingan tizim bo'lishiga qaramasdan, bizda bu kimyo mutaxassislari tayyorlashga bo'lgan yangicha yondoshuv, yangicha texnologiyalardir. Bu ta'lim sifatini va samaradorligini yanada oshiradi, talabalarni oldindan kimyo fani faoliyatiga ixtisoslashib borishini ta'minlaydi. Tanlov fanlar kelgusida yanada takomillashib, o'quv jarayonini asosini, katta qismini tashkil qiladi. Tanlov fanlarini tanlash mutaxassislik kafedrasida jamoasidan katta tajriba va bilim, ilmiy salohiyat talab qiladi.

Bugungi kun talabidan kelib chiqib, tanlov fanlarga quyidagi muhim va dolzarb yo'nalishlarni taklif etish mumkin:

kimyo mutaxassislari tayyorlashda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish;

kimyo faniga oid yuqori natijalarini modellashtirish;

kimyoda xususiy tadbirkorlik;

kimyoviy tadbirlarini molyalashtirish;

o'quvchi va talaba-yoshlarni kimyo fani bilan mustaqil shug'ullanishni tashkil qilish va boshqarish;

kimyoga oid ilmiy tadqiqotlar o'tkazish metodikasi va b.

Bo'lajak kimyo mutaxassislarning kasbiy kompetentligini shakllantirishda pedagogik amaliyotning o'рни beqiyosdir. Amaliyotni tashkil qilish va o'tkazish muhim tashkiliy metodik tadbir.

Uchinchi davr-bu bevosita oliy ta'lim muassasasini bitirib, pedagogik faoliyatga kirishish davri. Bu davr mutaxassislarning ta'kidlashicha 5-7 yilgacha bo'lgan davrni qamrab oladi va ular haqiqiy pedagog sifatida to'liq shakllanadi, faoliyatga moslashadi hamda kasbiy kompetensiyaga ega bo'ladi. Albatta, bu davrda ham kasbiy kompetensiyani oshirib borish talab etiladi. Bular o'z-ustida ishlash, malaka oshirish, tanlovlarda ishtirok etish, seminarlar, taqdimotlar o'tkazish, ilg'or tajribalarni ommalashtirish jarayonida qatnashish, ilmiy, uslubiy tadqiqotlar o'tkazish, ilmiy, uslubiy adabiyotlar tayyorlash va chop etish jarayonida yanada mukammallashtirib boradi.

Talabalarning o'zlari tomonidan o'zlarining ta'lim ehtiyojlarini qondirish uchun tanlangan talabalarning individual ta'lim dasturlari zamonaviy inson faoliyatining asosiy yo'nalishlariga mos keladigan ta'lim yo'nalishlarini tanlash orqali amalga oshiriladi.

Shu bilan birga, olib borilgan tadqiqotlar ko'rib chiqilayotgan muammoning barcha jihatlarini tugatmaydi. Ilm-fan va o'quv amaliyoti ehtiyojlariga muvofiq, shuningdek olingan va asoslangan natijalarni hisobga olgan holda, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim mazmunining uslubiy asoslarini ishlab chiqish va ularni maktabning barcha darajalari va bosqichlarida amalga oshirish kabi mahalliy ta'lim bilan bog'liq sohalarida ilmiy-tadqiqot ishlarini davom ettirish kerak. Ta'lim texnologiyasining muhim qismi bo'lgan ta'lim mazmuni asosan uning protsessual qismini belgilaydi. Ko'pincha, mashg'ulotning

protsessual jihatlari turlicha bo'lib, tarkib faqat tuzilish, dozalash va mantiqda o'zgaradi. Biroq, usullarning tubdan o'zgarishi maqsadlar, tarkib va shakllarning o'zgarishiga olib keladi va maqsadlar va tarkibning tubdan o'zgarishi ta'limning protsessual tomonini qayta ko'rib chiqishga olib keladi. Shunday qilib, ta'lim texnologiyasi va mazmuni bir-birini yetarli darajada aks ettiradi.

Kasbiy ta'lim texnologiyasi deganda, kasbiy ta'lim sharoitida insonni shakllantirishning ta'limiy, tarbiyaviy va tashkiliy yondashuvlari, tamoyillari, usullari, texnikasi va shakllari to'plami bilan tavsiflangan va izchillik, takrorlanuvchanlik, mahsuldorlik belgilariga ega bo'lgan ijtimoiy va pedagogik texnologiyalarning ajralmas qismi tushuniladi.

Xulosa qilib aytganda talabalarni kasbiy munosabatlarga kirishish ko'nikmalarini tayyorlashga qaratilgan pedagogik faoliyat ijtimoiy-iqtisodiy yoki ishlab chiqarish munosabatlari jarayonini qamrab olishi, kasbiy-texnikaviy, ijtimoiy - iqtisodiy va kimyo sanoati ishlab chiqarish jarayoniga faol jalb etish asosida ularning ruhan, irodaviy, axloqiy, jismoniy hamda estetik jihatdan kamolotga yetishishini ta'minlovchi pedagogik jarayon hisoblanadi

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G.O.Ernazarova, Q.I.Isroilov, M.E.Qurbonova, Pedagogik kompetentlik. O'quv qo'llanma. T.2023 y.
2. Islamova Maftuna Sharofiddinovna, Qurbonova Muattar Erkinovna, Kimyoviy bilimlar asosida umumta'lim maktablari o'quvchilarining kasbiy dunyoqarashini shakllantirish. Monografiya. Toshkent. ZEBO PRINT. 2023.
3. Qurbonova M.E. Malakali pedagog kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish. Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash va ta'lim-tarbiya jarayonlarini takomillashtirishning strategik modellari" Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 2022-yil 17-dekabr 321-323- betlar.